

На правах рукопису.

М. Ш а п о в а л

В ОБОРОНУ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЕМІГРАЦІЇ

(Отвертий лист до Т.П.У.Г.А.)

Вашин,

П Р А Г А - І 9 3 2

*Про 84
20/11/32*

4214(29c)625

В ОБОРОНУ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЕМІГРАЦІЇ.

О Т В Е Р Т И Й Л И С Т .

До Управи Товариства
Прихильників Української
Господарської Академії,

в Празі-Дейвіце, І506.

Своєчасно одержав я Вашого листа з 11 грудня 1931р. з пропозицією про вступ у члени Вашого Товариства, але досі не міг відповісти: переобтяженість працею і тяжкі обставини мого життя оправдують цю неточність. Так само сподіваюсь, що не візьмете за зле й те, що відповідаю Вам прилюдно, бо справа, про котру йде мова, цілком громадська та й Ви самі звертаєтесь до мене не як до приватної людини, а - кажучи ж Вашими словами - як до "відповідального українського громадського діяча і патріота".

Передовсім я дякую Вам за ласкаву пропозицію, а також і за надіслані раніш матеріяли, які пояснюють мету й засоби та шляхи Вашого Товариства, але мушу щиро признати, що Ваша пропозиція була для мене цілком несподівана при сучасних обставинах, коли Ваше Товариство так категорично відмовилось прийняти участь в контактному органі /Рада Представників укр.організацій/, що поставив собі метою шукати можливостей для врятування нашого закордонного шкільництва. Ви дивовижно мотивували Вашу відмову тим, що: а/для вказаної мети вже існує, мовляв, Укр.Академічний Комітет, б/що не знаєте від кого саме мала-б Рада Представн.Укр.Організацій захищати чи обороняти укр.шкільництво в ЧСР, в/що сполучення зі захистом шкільництва і справи управління укр.еміграції в ЧСР вважаєте за шкідливе та г/що Ви маєте стислу мету - організувати фінансування Господарської Академії коштами і силами укр.громадянства на рідних землях та за кордонами. Нарешті в Вашому листі /17 листопаду 1931 за ч.102/, яким Ви мотивували Вашу відмову прийняти участь в контактному органі укр.еміграції в ЧСР, є не дуже навіть приховані натяки на "політику" цієї акції.

В усякому разі Ваше Товариство вже цим одним вчинком стало в-розріз з громадянством, від якого-ж /беручи широко/ хоче здобути кошти для Укр.Господ.Академії. Справжні мотиви відмовлення Вашого Т-ва від співпраці з українськими організаціями мені відомі набути не дуже менше, ніж Вам, як то можна буде висувати з дальших уступів цього листа.

Так що Ваше запрошення до участі у Вашому Т-ві справді було несподіване для мене і моїх однодумців та приятелів. Апелюючи до мого почуття громадської відповідальності і патріотизму, Ви цим і спонукаєте мене на поважне трактування всієї справи, - на громадську її постановку. Почуття відповідальності і патріотизму й

змушує мене до цілком отвертої і широкій відповіді Вам по змісту Вашого листа і в цім я роблю першу д о п о м о г у Вам. Та зрештою Ви й самі знаєте, що я ворог дипломатичної символістики і маскування думок, а тому не візьмете мені за зле мою прилюдно-отверту і широкую відповідь.

При сучасних обставинах і доки вони не зміняться, я не можу, на жаль, вступити у Ваше Товариство, не можу до того ж спонукати і своїх товаришів, однодумців і просто приятелів, а також не можу звертатись з тим-же і до трудових українських мас, щоб не вступити в суперечність з моїми переконаннями, сумлінням і всім напрямом моєї громадської праці.

Чому? Про це я й поясню далі.

І. Найголовніша причина - це Ваша п о с т а н о в к а справи. Я /і багато українців! / стою за врятування, забезпечення і розвиток нашого ш к і л ь н и ц т в а і всієї культурно-наукової праці на еміграції в цілому, а Ви тільки за забезпечення самої А к а д е м і ї та й годі. Ви пишете в листі до мене:

"наша мета є власне дуже проста, а zarazом висока і свята: ми хочемо зорганізувати навколо збереження на завжди нашої національної політехніки т р и т и с я ч і українців та українських установ і спілок, які б стали постійним джерелом фінансування цієї одинокій в світі вільній української високої технічно-господарської школи".

Так, це справді дуже проста, але в цій простоті й криється головна умова, через яку Ваша справа н е в д а с т ь с я, хоч вона й досяжна. В цій простоті криється головна перешкода для успіху, перешкода, якої не можна перемогти навіть причіпленням до справи титулів "висока" і навіть "свята" справа. Простота в тім, що треба знайти 3000 українців, які постійно даватимуть щороку по 10 доларів та й годі!

По статуту Ви є д о б р о д і й н е Т-во, отже ставите справу на ґрунт філантропії, а це вже має в собі небезпеки: філантропія основана на п о ч у т т і і економічній кон'юктурі, з різким коливанням в припливі пожертв, з максимальною н е п о с т і й н і с т ю, при чім добродійні пожертви скрізь носять характер дуже дрібних вкладок; як правило, членські вкладки в добродійних організаціях, дуже низькі, бо обраховані на широкі маси. У заможних буржуазій іноді пожертви в и ї м к о в о трапляються великі, але у нас цієї можливості нема, бо нема цілком великої буржуазії і дуже мало дрібної буржуазії /полупанків/. Отже у нас ставку ставити можна лише на широкі маси: селянства, робітництва і трудової інтелігенції, цебто б і д н и х верств, та ще при тих умовах, про які скажу далі, є виключена річ.

Платити постійно щороку по 330 корон - скільки таких знайдеться? 330 кор. чес. в-рік м о ж у т ь платити тільки забезпечені люди, але важно знати: чи вони з а х о ч у т ь? Щоб захотіли, то для цього треба цілком іншої постановки діла, ніж у Вас, а власне: коли людина дає на щось гроші, то вона завжди хоче знати - на що вони фактично підуть, на яке діло, для кого, хто ними розпоряджатиметься і т.п. Це так в області опікування чисто-гуманітарного - для бідних, хворих, калік, інвалідів, в'язнів і т.п. Але ш к і л ь н и ц т в о ... це цілком інша річ: тут іде діло ще й про м е т у школи, про її напрям, науковий стан, виховання учнів і ин., що дуже цікає інтереси к о ж н о г о громадянина і тому шкільництво у всіх розвинутих народів є справою передовсім г р о м а д с ь к о ю навіть тоді,

коли школи з юридичного погляду організуються, як приватні. Навіть в цій випадку громадянство виконує через своє представництво нагляд, контроль і право вищого розпорядження шкільництвом. Чи приватні, чи громадські, чи державні, чи станові школи, а все вони під доглядом громадянства. Про таку постановку у Вас нема й чутки!

Поки наші школи на утриманні ЧСР, доти вони під доглядом і контролем ЧСР, а це значить, що українське громадянство не має нічого спільного з ними, за винятком хіба населення Підкарпаття, яке приймає участь в несенні матеріяльного тягару /через податки/ і могло б через своїх представників контролювати наші школи.

Так що ставлячи тепер питання про українські кошти, Ви претенційно поставили гасло "Народ - собі!", яке не можна інакше зрозуміти, як так, до коли народ дасть гроші на якесь діло, до якого він жадного відношення не має, то це він дав ніби-то "собі". Повірьте, що це може бути прийняте тільки в кругах, що самі належать до Академії, або в кругах, які не розуміють суті діла, напр., в таких кругах, що даючи гроші на попівство, широко думають, що це йде на спасеніє їх душі. На такій основі шкільництво не може жити і не живе. Це громадська справа і то справа завжди найбільш-громадськи настроєних людей.

Ви-ж, поставивши найбільш невідповідне Вашій постановці діла гасло "Народ - собі", фактично не підвели під його навіть ілюзорної підстави, а навпаки: продемонстрували, що не хочете мати з "народом" жадного діла, окрім одного - збирання від його грошей. Натомість Ви по статуту провели щось зовсім анти-громадське: заводите "Золоту Книгу", в яку будете записувати тих, хто дасть Вам 100 дол.; так само вводите титул члена-протектора, який також можна здобути за 100 доларів щороку. Записувати якісь імена чи події в "Золоту Книгу", заплативши 100 доларів за кожний запис, можуть люди тільки заможні і тільки безмежно-шанолюбні.

Є честолюбство і в філантропії, тому я не одкидаю можливості, що цим шляхом Ви назбираєте може навіть 10-20 осібників, золотоіменників, протекторів і тп., але це ж будуть честолюбці, а не кращі громадяни і патріоти, які ніколи не попадуть у Вашу "Золоту Книгу", хоч би вони мали он-які золоті серця і золоті руки у відродженській праці.

До філантропії Ви ввели торговельно-рекламний дух, з обрахунком на низчі інстинкти людські, давши цим вираз Вашому розумінню всієї шкільної проблеми на еміграції. Пропонуючи честолюбцям титули "жертводавця" і "протектора" за гроші, Ви одноразово відкинули думку про громадську спільну акцію що-до врятування шкільництва в цілому, підкреслено відокремлюючи тільки справу Академії, до якої Ви самі належите, на статуті якої дієте і в існуванні якої егоїстично-заінтересовані, ніби одмітаючи думку про інші школи і установи. Справу збирання грошей для Академії вважаєте за "високу" і навіть "святую", очевидно виділяючи її, як справу свого приватного підприємства.

Тимчасом для мене і високою і святою є справа врятування і інших установ: і Університету, і Педагогічного Інституту, і Соціологічного Інституту, і Мистецької Студії, і Видавничого Фонду, і Гімназії. Вам відомо, що не тільки в заснуванні і організації Академії, але те саме і що-до інших тут згаданих /окрім Університету/ установ я брав найблизчу і то ініціативну участь, а тому повірьте, що їх доля мене цікавить не просто, не як філантропа, а як людину, що на утворення їх поклала роки тяжкої і жертвеної праці, робленої не

во імя особистих почесностей чи грошей /ні того, ні другого не мав і не маю/, а во імя чогось иншого, важнішого, того, для чого працюю довгі роки і вже кращі з їх поклав у ту працю.

Академію ж і ч а с т и н у членів провідних органів Вашого Т-ва очевидно не цікавить доля інших установ, особливо тих, де працюю я і мої однодумці та приятелі, конкретно: Соціологічний Інститут та Видавничий Громадський Фонд, збойкотовані і бойкотовані з боку Академії. Особливо характерний цей бойкот що-до Видавничого Фонду, який видає наукові книжки, видав чимало книг професорів Академії, видання якого є окрасою української видавничої акції за кордоном.

Для мене не секрет, що Ваше Т-во не взяло участі в громадській охоронно-шкільній акції власне через участь в ній згаданих організацій, в яких працюю я і мої товариші та приятелі.

Все це і показує, що підхід до справи Ваш і мій є протилежні: Ви стоїте тільки за одну школу, як за приватне підприємство, а я стою за громадську акцію в інтересах охорони, забезпечення і розвитку всієї цілості української праці в ЧСР.

Ставлячи справу на ґрунт філантропії та ще насиченої торговельно-рекламним духом, підносячи справу однієї Академії, не предоставляючи тому народові, що мав-би давати гроші ніякої иншої ролі, як жертводавця, Ви цим самим очевидно не визнаєте громадського принципу в організації шкільництва, стаючи цим самим в супереч і... самим собі. Коли Ви кажете "Народ-собі", то цим кажете, що народ дає на с в о є власне діло, але разом ставите це діло так, що народ не може мати до його жадного відношення.

Знаючи, що Академія з виходом з неї останніх студентів /1 липня 1932р. очевидно/перестане бути школою, Ви писали ще в першій присланій і мені відозві, що Академія "буде ліквідована, а професори перейдуть на жалюгідне положення ледви-терпимих горе-пансіонерів", а тому й поставили питання:

"Чи сміє українське суспільство допустити до цього самобивчого кроку" /цеб-то ліквідації Академії/.

Не сміє! Українське громадянство не сміє проходити байдужно мимо укр. шкіл на еміграції, бо це єдині /хоч і не дуже вільні!/ українські високі школи і наукові установи. І Ви ще додали:

"Якраз тепер суворе життя ставить перед нами та українським суспільством питання, чи в о н о в с т а н і з р о з у м і т и ц і л у в а ґ у с в о є ї в і д - п о в і д а л ь н о с т и з а д о л ь А к а д е м і ї?"
/З промови проф. С. Гольдельмана/.

Українське суспільство в своїй організованій формі розуміло свої потреби і цілі, коли організувало цю Академію р. 1922.

Фундатор Академії - Український Громадський Комітет в ЧСР розумів потреби України, коли заснував цю школу, але коли ця школа р. 1923 відокремилась від УГК, цим порвавши зв'язок з організованою частиною українського суспільства за кордоном, то тепер дивовижно звучать Ваші вигуки по адресі суспільства: чи сміє воно "допустити", чи "в стані воно зрозуміти всю вагу своєї відповідальности за долю Академії?"

Після розправи з "суспільством" тепер такі вигуки звучать смішно, хоч би вони й були адресовані не до того "суспільства", яке Академію утворило, а до якогось иншого, котре мусить тепер дати гроші на її врятування.

Ви мали відвагу заявити в цей критичний для Академії час:

"Академія належить народові й голос організованого українського суспільства мусить в питанні про дальшу долю школи бути рішачим".

/з тієї ж заяви проф.С.Гольдельмана/.

Це Ваші ширі переконання? Тоді-ж чому Ви поставили справу так, що апелюєте тільки до індивідів, а зовсім не до організованого суспільства? Чому ж тоді Ви зігнорували Раду Представників Укр.Організацій, що об'єднує два десятки організацій в ЧСР і яка створилась якраз з рятівничою метою?

"Народ - собі", "чи сміє українське громадянство допустити", чи "в стані зрозуміти всю вагу своєї відповідальности", "Академія належить народові", "голос громадянства є рішачий" і т.п. фрази мають очевидно символічний зміст, коли все те, що Ви робите, іде якраз в протилежному напрямі: утворити при Академії Т-во, в руки якого громадянство мусить дати 30.000 доларів і потім скромно ушитись за двері.

Ні, коли "Академія належить народові", то і я, як представник певної частини організованого народу, скажу Вам: щоб слово не розминалось з ділом, то треба подумати, в якій організаційній формі зможе народ сказати рішаче слово в справі своєї Академії? Коли Ви думаєте, що ця форма - Ваше Т-во, то це глибока помилка, коли не щось інше. Організований народ здійснює свої права і обов'язки що-до шкільництва через громади і державу, представництва і уряди. Коли у нас цього нема, то треба створити щось, що до певної міри замінить це. Як недержавний народ, можемо виявляти себе тільки в організаціях приватно-правного характеру. Чи це "Рідна Школа" в Галичині, чи Український Громадський Комітет в ЧСР, а все ж школи не можуть існувати одірвано від громадянства: Академія і на світ би не появилася, колиб не було "організованого громадянства": Укр.Громад.Комітету. Отже й тепер може бути мова тільки про організацію якогось громадського органу, напр. громадського кураторію.

Ви скажете: ось ми і організуємо Т-во Прихильників УГА. Але це не те, про що я кажу! Ваше Товариство не є громадським органом вже тому, що воно організоване на статуті Академії /статут схвалений Професор.Радю ІЗ. VI. 1931р./, і вже через те залежить від Академії. Не Академія стоїть при Т-ві, а навпаки Т-во при Академії; Т-во є одним з її органів і може нею бути ліквідоване коли вгодно, бо знаходиться в її своєрідній "юрисдикції". Організоване громадянство не може бути при Академії, а лише Академія при громадянстві! "Академія належить народові", а тому організований народ не може бути в залежності від Академії. Не людина для суботи, а субота для людини. Вся ж Ваша постановка свідчить, що Ви хочете поставити "народ" при Академії, щоб він зніс що-року 30.000 дол. ніби "собі", а виходить таки не собі.

Т-во Прихильників не може грати ролі такого громадського органу, про який я кажу, ще й з другої причини: воно має на увазі тільки Академію, тоді як іде мова про громадську охорону всієї нашої культурної праці в Ч.С.Р.

Нарешті Ваше Т-во зовсім не є юридичною особою, тому не може заключати договорів, набувати нерухомого майна, не може нічим відповідати перед судом, а це значить, що внесені в Т-во 30000 доларів нічим би не були правно гарантовані і захищені. В якомусь випадкові громадянин не міг-би доходити свого права чи захищати свої інтереси.

Г р о м а д с ь к а точка погляду охоплює всю сукупність інтересів данного суспільного агрегату. Коли укр. еміграція в Європі і Америці та ще рідні землі /західні/ потребують ведення певної культурної політики, то вони мусять консолідуватись громадськи по цілях і методах праці, хоч-би і не в публично-правовій формі, а тільки приватно-правовій. Оскільки ж Ваше Т-во є органом при Академії, позбавленим прикмет юридичної особи, обмежене дуже простою, хоч і високою та святою справою здобуття 30.000 доларів, цілком не заінтересоване долею інших культурних установ і насичене тільки ідеєю інтересів однієї школи, то це і є становище експедиції з осередку Академії в громадянство по гроші під прапором приватно-господарського інтересу, що і свідчить, що Ви трактуєте Академію, як своє п р и в а т н е п і д п р и е м с т в о.

Коли навіть введете в свій орган осіб, не належних до Академії, то й це не надає ні крихти вигляду "громадськості" в постановці Вами справи.

2. Коли я висовую ідею Г р о м а д с ь к о ї К у р а т о - р і ї по культурних справах, то я цим в першу чергу підкреслюю повну неприхильність до принципу "приватних підприємств" не тільки теоретично, але і практично: як голова УГК я приймав глибоку участь в утворенні багатьох установ і організацій, о д н а к о - в о-потрібних для повноти українського життя проявів. Навіть більше: установи і організації, виконуючи певні функції, цим самим стають елементами самого того життя! Одняти їх - це значить злузити само поняття укр. культурного життя. Ось тому, коли Ви тепер взяли високий тон в рекламуванні "єдиної вільної національної політехніки", то мене і ин. громадян це разить глибоко неприємно: ми хочемо, щоб у нас була і політехніка і педагогіка, і соціологія, і університет, і мистецтво, і гімназія. Стати комусь одному на "перше" місце не вдасться: всі різнородні потреби суспільства стоять на першому місці! Агроном, правник, соціолог, педагог, природник, лікар і т.д. однаково потрібні, коли їх нема.

Так ось з погляду г р о м а д я н с т в а, а не професорів окремих шкіл, нам однаково потрібні всі школи і установи, а тому громадська точка погляду вимагає утворення громадської кураторії, як органу, що координував би охорону всієї цілості громадськи-потрібних установ і організацій, а не заводив між ними к о н к у - р е н ц і ю і б о р о т ь б у, як це зробили Ви. Скажете: нехай кожна установа дбає сама за себе! З Вашого приватно-господарського погляду це було-б послідовно, але таке дбання кожного за себе на практиці зводиться до того, що кожна установа мусить розвинути свою окрему систему агітації і реклами, окрему сітку організацій для збору жертв. Уявіть собі якийсь осередок, напр. Жевницю, Братиславу, Ужгород і т.д., де буде 5-6 товариств прихильників: одно Академії, друге Університету, третє Інституту, четверте гімназії і тд. Де агітація, там і оцінки: позитивні для одних, негативні для других, а це значить конкуренція і боротьба, яка неминуче внесе страшенну деморалізацію в низи і верхи.

Знаючи, що Академічний Комітет цілком не може займатись і не займається охороною шкільництва, Ви все ж висунули його, як аргумент проти потреби Ради Представників Укр. Організацій, і усунулись на позицію приватно-господарського індивідуалізму, а цим самим об'єктивно пхнули і інші установи на такий же шлях. Ось тепер і утворилось становище, яке гарантує на 100%, що шкільництво з а г и н е

і то не задовго.

Університет, Академія і Педагогічний Інститут вже стоять на цьому шляху анти-громадськості, а тому об'єктивно змушені будуть або тихо гинути без уваги і підтримки громадянства, або конкурувати і боротись, що так само поведе до гибелі, або нарешті... бути ледво-терпимими горепансіонерами і вижебрувати індивідуально у чеських установ, попадаючи у все більшу залежність від їх, котра вже і тепер має понижуючі форми. І коли українська професура мириться з таким становищем, а при тім "гордо" одмітає українське громадянство, охороняє свою "автономію" від українського народу, не шукаючи виходу з стану важкого пониження і залежності від чужих установ і покірно стаючи жертвою настроїв окремих урядовців, /коли вже не казати про зміни політичної кон'юнктури/, то цим самим укр. професура демонструє відсутність громадського розуміння не тільки справи високого шкільництва, а й почуття національного достоїнства, втрата якого в окремих випадках, знаних мені і Вам, доводить до безсоромності. При цій стані зусилля окремих кращих громадян між професорами і по-за ними нейтралізуються впливом антигромадськи-настроєної або заляканої більшості. Що ж допоможуть тут індивідуальні зусилля? Нічого. Індивідуалістичне становище шкіл є умовою їх загибелі. І вона наближається. Це все спричинене відсутністю громадського органу, який би захищав автономію шкільництва, так нерозважно втрачену нашими школами.

Йде питання про національно-культурну автономію, яку Укр. Громадський Комітет в своїх пертрактаціях обумовив з урядом ЧСР. Ця автономія полягала в тім, що як адміністративно-господарська політика, так і всі питання особистого складу установ розв'язувались на основі певних норм внутрішніх українських організацій: УГК і його установ. Поняття автономії школи є поняттям незалежності її від втручань державних органів взагалі і особливо органів не-укр. держави.

Як недержавний народ, ми мусіли-б вважати за благо таку автономію. І вона була, а тепер нема, бо тепер кожна стаття кошторису і кожна справа що-до особистого складу розв'язується не українцями. Це поставило наші школи в повну залежність від настрою того чи іншого урядовця, що показав недавній факт з приписом про "ліквідацію" шкіл і що доходить аж до вимагання представляти в уряд зужиті пера школярами однієї нашої установи при звітах! Хіба це було можливе за УГКомітету?

Ніколи в світі. Тим-бо й ба...

Коли ж школи стоять на ґрунті іншої "автономії"- "незалежності" від українського громадянства. Але для чого ж тоді розпучливі зойки: чи сміє громадянство допустити, чи в стані зрозуміти свою відповідальність за долю і тп.!

"Громадянство" на практиці здобуло було автономію своїм школам, але школи захотіли бути відокремлені від УГК і досягли цього... ціною втрати всякої автономії. Ви скажете, що я перебільшую? На жаль, ні. Я тепер не хочу пускатись в такі історичні екскурсії, котрі не принесуть чести україн. імені взагалі, а для мене є просто болючі вже тому, що я колись в їх ходив автономії, потім цілком втрачені "самостійними" школами. Ось факти першорядної ваги. В брошюрі, яку Ви ласкаво прислали мені про Укр. Господ. Академію написано:

"Саме в часи найвищого розвитку Академії почалося систематичне скорочення асигнувань на еміграційну акцію, в нас-

лідок чого з 1928р. Міністерство Хліборобства ЧСР, до якого перед тим перейшла Академія від Міністерства Закордонних справ, з а б о р о н и л о ї ї д а л ь ш и й п р и й о м н о в и х с л у х а ч і в т а п р и п и с а л о А к а д е м і ї п р и с т у п и т и д о п о в і л ь н о ї л і к в і д а ц і ї. Отже з кінцем 1931-32 шкільного року, коли мають закінчити слухачі останнього прийому, Академія мусить припинити своє існування, як школа". "Так буде, якщо українське громадянство не виявить своєї активності" і т.д.

/вид. Т-ва Прих. УГА "Укр. Госп. Академія", 1931р., ст. 10/.

Ви самі розумієте, що п р и п и с про ліквідацію і про з а б о р о н у прийому студентів М-во зробило по своїй волі, але що на це Академія? Перш над усе мовчала 3 роки, а коли вже залишився один рік до смерті, заговорило Ваше Т-во про... відповідальність громадянства! Після всього сказаного раніш, стає ясно, що громадянство не відповідає ані за минувшину, ані за будучину Академії при сучасній ситуації і відносинах Академії до громадянства.

Ну, а що зробила сама Академія, щоб забезпечити своє існування і розвиток? Мені відомо з відомостей надісланих з Братислави і поданих в "Трудовій Україні"/ч. I за 1932р./, що спілка інженерів з Словаччини Вас запитувала про стан справи з відновленням прийому студентів і що Ви відповіли на це:

"Справа нового прийому ще й досі М-вом не розв'язана.

Слід поважати, що відповідні чинники залишаються на становищі бажаності збереження УГА, але загальний тяжкий стан гальмує справу".

Відповідь ця не може задовольнити нікого, але вона свідчить, що Академія /цеб-то професура/, як не добилась, так і не добеться відновлення прийому студентів. Чому? А тому, що як уся справа з нашою культурною працею в ЧСР, так справа Академії і прийому студентів є с п р а в а п о л і т и ч н а, яку розв'язується тільки методами політики, в даннім разі переговорами громадських укр. сил з урядом ЧСР.

Може перевести такі переговори Академія? Ні, бо її професура є прямо залежна від М-ва Хліборобства, є п і д л е т л а, а підлеглий не може бути стороною в переговорах, не може почувати себе незалежним; не може ставити умов і тп.

Тремтячи за своє фізичне існування, професура не може мати духу, потрібного для ставлення своїх жадань. Максимально вона може прохати, не сміливо, з оглядкою, але на прохання може бути і відмова відповідь. Переговори мусить вести не Академія, а українське громадянство, організоване в якійсь формі, що забезпечує є д н і с т ь поведінки, є д н і с т ь опінії і є д н і с т ь апеляції до широких мас.

Коли був Укр. Гром. Комітет, він вів такі переговори, забезпечував існування шкіл, і прийом студентів, і автономію. Коли-б була громадська кураторія та ще складалась-би з усього, що є авторитетнішого, громадсько-відповідального /напр. українців депутатів до парламентів, представників політичних груп і організацій, визначніших громад. діячів, учених, письменників і тп./, то повірьте результат був-би інший: школи б мали автономію і питання прийому були б розв'язані.

Багато залежить і від особистих якостей людей: пологливі опор-

туністи, будучи об'єднані і названі кураторією нічого не зробили-б, бо щось робити залежить і від волі, і від знання і від енергії.

Скажім, друга справа. Через якісь мотиви М-во Просвіти дало певний "відзив" про Академію, на основі чого земельний уряд на Словаччині не признав рівновартости дипломів Академії з дипломами чеш. шкіл і заборонив абсолювентам вживати титул інженера. Спілка інженерів кинулась до Академії - вясніть, рятуйте. Це зрозуміло: з певними кваліфікаціями зв'язана не тільки екзистенція людини, але й почуття гідности своєї школи і тп. І що ж? Академія навіть не відповідала на запити, а коли й відповіла, то... це була гола одписка: звання інженера, мовляв, набувається в ЧСР певним законним способом /чеські школи стверджені законом і тп./. Таке пояснення нічого не пояснює, опріч... безсилля проводу Академії в захисті своєї ж гідности, подавлености настрою, неадаптивности політично розв'язувати справу.

Дозвольте Вам отверто заявити, що в чеських законах не передбачено жадного порядку заснування у к р а ї н с ь к и х шкіл, іменування укр. професорів, ректорів, деканів і тп. А тимчасом ці школи є, є й професори і ректори, на утримання яких влада дає державні кошти, а парламент ухвалює і т.п.

Чи саме явище Академії законне? чи законно називають себе люди там ректорами, деканами, професорами, доцентами і тп.? К о л и з а к о н н о, то й дипломи інженерів законні, а коли дипломи "незаконні", то й... сама Академія не законна і дарма публіка себе титулує з почуттям вищости і насолодою: пане ректоре, пане професоре, пане інженере і тп.

Ви розумієте, що й це с п р а в а п о л і т и ч н а, але хіба за неї може дбати професура Академії? "Урядовці" М-ва не можуть говорити з владою, як сторона, а лише як підлеглі.

УГКомітет Вам був уможливив: само існування Академії, правність отих всіх важких титулів - ректорів, професорів і тп., а Ви випустили інженерів і не можете захистити гідности дипломів, які даєте.

Я знаю логіку, якою оперують всі опортуністи і жахляки: вони живуть емоцією страху і на цій будують свої аргументи про "неможливість", "перешкоди", "брак параграфів" і тп. А тому я не можу признати рації отим всім квазі-"юридичним" митикуванням публіки/яка до того ж не знає елементарних категорій правничого думання'/про... невартість своїх же дипломів.

Коли-б була Громадська Кураторія з ділових, енергичних і тямущих в політиці осіб, то ця справа з дипломами не соромила-б наших інженерів, до яких на помешкання ходить поліція і бере підписки про невживання титулу інженера. Авторитетно може говорити тільки політично-громадськи організоване громадянство - ось це треба зрозуміти тим, що тепер гублять наші школи своєю дрібно-чиновницькою психикою, а тоді була б і громадська кураторія, яка стояла-б м і ї урядами і школами, своєю спиною захищаючи школи від ч у ж о ї політики во ім'я... у к р а ї н с ь к о ї. В ЧСР не можна вести шкільної справи "аполітично": ця держава стоїть на високому рівні політичної свідомости і знає, що нема такої культурної справи иншого народу, яка б не була справою п о л і т и ч н о ю. Та це ж не раз казав у своїх творах і голова цієї держави. І тільки українські професори можуть одмахуватись руками і ногами "від політики", показуючи цим або своє лицемірство або несвідомість, а через це в результаті отой страх, од якого мліють де-які борці за Україну, не можучи охороняти гідности єдиної національної політехніки.

На цих двох прикладах з життя Академії я Вам показую всю тра-

гичну безпомочність в захисті інтересів цієї школи з боку людей, які високомірно нехтують українським громадянством, одночасово не можучи захистити своєї школи, яку розглядають як свою власність, як підприємство, але не функціональне явище укр. громадського життя.

Що не тільки й Академія, але й Ви негативно дивитесь на проблему громадського захисту шкільництва, показує Ваша відповідь братиславським інженерам на їх запит про громадську кураторію:

"питання про Кураторію в межах ТПУГА не виникало. По всьому світі високі школи захищають свою автономію, а їх в тому підперає усе поступове суспільство. Природньо, що у нас розмовляють про "Кураторію" лише особи, яким автономія школи не дає спроможности перебрати школу до своїх рук".

Я-б додав: а заперечують необхідність громадського захисту шкільництва від впливів чужо-національної політики люди, що не здібні захищати інтереси україн. шкільництва і воліють бути в повній підлеглості у чужих урядовців, ніж під захистом свого громадянства, з якого вони майстрі витягати користи, але уважають себе за зверхню силу над громадянством.

Знаю проти кого вимірена Ваша відповідь: оскільки я публично в імені УПС-Р висловлювався за необхідність кураторії, то Ваша відповідь направлена проти мене просто, а проти укр. громадянства посередно. І я певний, що будучи проти у к р а ї н с ь к о ї кураторії, укр. школи покійно приймуть кураторію не-українську, в якій вони гра-тимуть підлеглу і для національної гідности образливу роль. Вже одна така "кураторія" накліюється!

Маючи документальний доказ, кажучи щиро, проти-громадського в суті погляду на проблему захисту шкільництва, я не можу себе тішити навіть ілюзіями на Вашу направу в цім напрямі: кажучи про громадянство, що Академія йому належить, що воно за неї відповідає і тп., Ви вводите його в блуд, бажаючи одержати лише гроші і таким чином трактуєте все, що є свідомішого в українському народі, що пішлоб активно на поміч, за... обект для матеріально-еґоїстичних сугґестій, забувши, що не людина для суботи, а субота для людини. Для нашого часу цей погляд є глибоко заосталим. Кажете, що автономію вищої школи скрізь захищає поступове громадянство, але в і д к о г о? Від впливу у р я д і в, щоб вони не обертали шкіл в знаряддя своєї партійно-політичної гри, не зробили її залежною від партійних діячів, що стають міністрами і в своїх партійних цілях, які розходяться з інтересами широких мас, крутять долею шкіл. І в даннім разі йде про це.

3. Я вже казав, що українські школи стали в повну підлеглість чужим урядовцям, втративши автономію національно-українську. Але так само, як український громадянин, я зацікавлений, щоб Академія не була монополією і якоїсь української партії, а була... в і л ь н о ю. Вона ж є невідільниця і з українського погляду. Ми всі знаємо, у яких руках вона є знаряддям і для чого, але коли хочете доказів, документів, то прошу, будь ласка: на VI зїзді Співки укр. інженерів і техніків українців-емігрантів у Варшаві ось 26 грудня 1931р. заслухано такого документа:

"Вітаю сердечно зїзд Співки Інженерів та Техників українців-емігрантів. Пригадую 1922р., коли невелика група вчених інженерів, на чолі з міністром проф. І. Шовґеновим, вирушила з Тарнова для того, щоб за допомогою братнього чеського народу з а с н у в а т и на чужині далекий вищу школу - політехніку українську. Той намір, що здавався то-

ді за тяжкий для здійснення, дав нині блискучий наслідок. Академія Українська в Подібрадах, що була і є, цитаделлю української державности на еміграції, випустила сотки українських інженерів-патріотів....

... "Ваша інтелігентність, організованість і гнучкість є запорукою...

... "В імені нашої святої справи, бажаю вам успіху...

... "Разом з вами мрію про ту, близку вже хвилину, коли зможу з почуттям найвищого щастя привітати вас, українці, з початком активної боротьби і державної перемоги"....

/ "Тризуб", ч. 2-3 за 1932 рік /.

Хто це так вітає і кого? п. Андрій Лівницький вітає листом українських інженерів в імені тієї "святої справи", яку він робить разом з польськими фашистами і шляхтою на згубу України. Пан А. Лівницький задоволений успіхами справи, яку здійснила невеличка групка вчених інженерів, що вирушила з Тарнова /на основі телеграми УГРом. Комітету/. Академія була і є цитаделлю української "державности" на еміграції чи емігрантської державности, на чолі якої стоїть п. А. Лівницький. Що це за "державність" - нам відомо: це акція партії радикал-демократів, при участі "соціал-демократів" того типу, до якого належить Петлюра, Лівницький, С. Тимошенко, М. Михайлів і ин., та військових добровольців полонофілства. Це та сама мована державність, що підписала проти-українські "договори", що порушила стільки правил моралі і чести, законів і постанов Української Народної Республіки, що цілком справедливо користується ненавистю подавляючої більшості українського народу.

Може Ви спростуєте наведену високо-компетентну заяву п. А. Лівницького, який публично оповістив Академію за цитадель своєї "державности"? Не спростуєте, бо і був студенти Академії посвідчили-б проти Вас. Погляньте: у Вашій брошурці про Академію на ст. 29 подаються відомості, - де розмістились всі 474 інженерів, що скінчили Академію - в Польщу їх вибуло 185 осіб і подавляюча їх більшість становить кадр отієї Спілки Інженерів і Техників, що відбула свій зїзд 26 грудня 1931р.

На зїзді секретаріат подав звіт про особливий склад членства, якого числиться в Спілці по день зїзду 166 душ, в тім 10 техніків і 156 інженерів. Ось ці інженери /до речі: 155 членів Спілки працює в центральних воевідствах Польщі, а тільки 11 на терені Волині й Галичини/ на зїзді заявили свій патріотизм: зїзд "оваційно" вітає "професора" Р. Смаль-Стоцького, який привітав зїзд від імені "уряду УНР", гучними оплесками вітає листовний привіт ген. Сальського /"військового міністра"/ і, розуміється, не менш гучно вітає лист п. Лівницького /"Заступника голови Директорії"/. Само собою розуміється, що зїзд патріотів з свого боку "ухвалив надіслати привітання Панові заступникові голови Директорії УНР та п. премер-міністрові уряду УНР".

Інженери, що обслуговують Польщу, вивчені і приготовлені в Академії, так що п. А. Лівницький, бачучи такі інженерські лави, міг з задоволенням написати, що Академія була і є цитаделлю його "державности".

Хіба Академія після цього може говорити про свою політичну "незалежність" чи "автономію" і спростувати заяви свого державного "перзидента"? Не посміє тим більше, що очевидність сама говорить за себе.

Коли братиславські інженери і громадяне не вступили до Вашого Т-ва, то Ви ще їм почали читати лекції "патріотизму" і особливо підкреслювати привілей автономності Академії! Для мене ж цілком зрозуміло, чому це так у Вас вважається за "природне", що про кураторію говорять лише особи, що хочуть порушити автономію і прибрати до своїх рук! Осмілюватись прибирати до рук громадянство не може, бо Академія вже прибрана до рук двох держав: однієї - фактично, а "другої" - морально-політично. Так, Ви маєте рацію: по с т у п о в е громадянство скрізь не мириться з таким станом річей і бореться за автономію шкіл проти монопольного опанування їх "урядами" і їх кліками.

Наведені факти свідчать, що Академія є "гніздом петлюрівщини", коли сказати ясно про вираз п.А.Лівицького "цитадель української державности на еміграції". А через те Академія є знаряддям полонофільської політики і пропаганди, якою одурманюють студентів і чимало громадян.

Читати, що 155 членів Спільки Инж. і Техн. працює в центральних воевідствах Польщі, а тільки 11 в Галичині і на Волині, - це кожному справжньому укр. патріотові без різниці партій звучить образом і публичним поличником: як, Академія постачає інженерів для Польщі? Ця "цитадель української державности на еміграції", державности, що афішується союзом з Польщею - постачає інженерів на працю для фашистівсько-шляхецької Польщі, а не на службу бідолошному укр. народові? Це страшно, а для УТром. Комітету, що організував цю Академію для українського народу, це болючий удар. Ви знаєте мою особисту роль в організації Академії, то можете уявити, що я переживаю, бачучи, якій справі служить цей твір УГК!

Так Ви думаєте, що підтримуючи постачання інженерів Польщі, український народ цим самим робить щось корисного собі? Ваше гасло "Народ - собі" звучить злою насмішкою з українського народу.

Ви думаєте, що зносити гроші звідусіль, щоб підперти цитадель п.А.Лівицького, яка постачить ще якусь сотню або й більше інженерів для центральних воевідств Польщі, є справою в и с о к о ю та ще й с в я т о ю? О, це вже велике зловживання словами. Це не свідчить ані про почуття відповідальності перед народом, ані про патріотизм, коли його розуміти правильно. Вибачте, що я це дозволяю так отверто ставити, але я вважав би за не патріотичні ст з свого боку, коли б я підперав підготовку інженерів для Польщі, а не для свого ограбованого, зкатованого бідного народу. Для Польщі працюють десятки польських високих шкіл, а український народ має лише одну-однісеньку інженерську школу /нами засновану/, та й та обернута в "цитадель" п.А.Лівицького і готує: фахово, психологічно і політично "патріотів", що обслуговують польську шляхту, а не наш бідний селянсько-робітничий люд. Так Ви хочете, щоб і я послужив цій "високій" і "святій" справі? Простіть, панове, але я вважаю такі надії на мене за знущання з моєї людської гідності.

Виступаючи проти Ради Представників Укр. Організацій, Ви заявили своїм листом, що справа про наше шкільництво є цілком в компетенції "Укр. Академічного Комітету". Ви це робите, розуміється, свідомо тому, що в Раді Представників знаходжуся і я і кілька моїх одноподумців /хоч ми там в малій меншості/- це раз і що "Укр. Академічний Комітет" є другою цитаделлю п.А.Лівицького - два. Може буде те оспорювати?

Ось склад органів цього Комітету, обраних 23 листопаду 1931р.: Управа УАК.Ком: голова проф. І.Горбачевський, заступники: проф. С.

Смаль-Стоцький і А.Яковлев, Ген.секр.проф.Б.Матюшенко, члени: проф.Б.Іваницький, В.Гармашів, С.Сірополко, доц.В.Іванис і В.Садовський; Ревізійна Комісія: проф.М.Славинський, доц.Слюсаренко і Дяконенко.

Окрім голови і ще однієї особи - всі інші політичні діячі Полонофільсько-варшавської акції, отже хіба може бути сумнів, що таке Акад.Комітет і чому і він і Ваше Т-во так безоглядно одкидає г р о м а д с ь к и й п р и н ц і п в шкільній справі? Всякі громадські принципи були-б обмеженням чи хоч би втручанням в диктаторську м о н о п о л і ю петлюрівців-полонофілів, в "державність" п.А.Лівицького.

Це все таке очевидне, що я просто дивуюся, для чого Ви вживаєте не ті слова, що треба для означення реальних речей і так безоглядно ігноруєте науковий принцип адекватності мови? Справа ясна: Ви керувались п о л і т и ч н и м и міркуваннями, відкидаючи участь в Раді Представн. і ставлячи "Академічний Комітет", і опорочуючи думку про громадську Кураторію перед братиславськими інженерами і ин.

Не трудіться це заперечувати, бо я міг би збільшити матеріали на доказ п о л і т и к и, якою перенята "цитадель".

З повною відповідальністю за свої слова я стверджую, що і вся боротьба проти Укр.Громадського Комітету, піднята в Подібрадах і инде, була однією безоглядною п о л і т и к о ю, про ціль і смисл якої Ви могли-б при бажанні довідатись з директивного таємного обіжника "уряду УНР" /з 5 листопаду 1921р. за ч.976 м/1058 /представникам "УНР", за підписом тодішнього міністра закордон.справ А. Н і к о в с ь к о г о, організатора закордонного "БУД"-у /Брацтва Української Державности/, перетвореного потім в "СВУ" /Спілку Визволення України/.

Про цю-таємну організацію тепер знають всі, хто стежив за судовим процесом СВУ у Харкові: і про її керівників, і про "п'ятірки", і про політику, програму і про методи.

Власне ця організація, в яку входять "добірні" люди з рад.-дем., з с-д., з гетьманців, і розпочала боротьбу проти УГК і вела її брутально з метою...утворити з творених нами установ "цитадель" полонофільської політики.

Як велась ця боротьба і во ім'я чого, Ви могли довідатись /розуміється, я кажу про тих, що до "Брацтва" не належуть і не знали "пружин"/ напр. від п.М.Галагана, бур.члена Управи УГК і..."Брацтва". Я і Н.Я.Григорійв чули від його /і окрім того від покійного проф.В.Коваля, також був члена і навіть одного з фундаторів "Брацтва"/ дуже цікаві річі, котрі абсолютно стверджують політично-партійний характер кілька-літньої боротьби "Брацтва" проти УГК під гаслом "автономії" і тп. за відокремлення, за монополізацію Академії в руках "Брацтва", за обернення творених нами установ в... цитадель "державности" п.А.Лівицького. Ця боротьба продовжується й досі і знайшла свій вираз якраз і у ставленні Вашого Т-ва до Ради Представників Укр.Організ.-з одного боку і до "Академічного Комітету"- з другого. Підбирається "Брацтво" зовсім з небратськими намірами вже й до гімназії...

Я иноді з цікавістю стежу за маневрами і тактичними вихиласами "братчиків", заздалегідь передбачаючи результати по передпосилках, смисл яких мені і моїм однодумцям завжди стає ясним з перших кроків "братчиків" і їх наївних попутчиків.

Цитадель "Брацтва" в Академії, а таємні форти висунуті в інші установи, як це було і в Укр.Гром.Комітеті.

Господарем Академії є "брацтво" /воно потім називалось "спількою", тепер називається може инакше, але особи ті самі!/, а тому Академія і

стала цитаделлю "державности" п.А.Лівницького. Воно ж продиктувало бойкот громадської акції в справі шкільництва, воно поставило справу т і л ь к и про Академію, воно хоче сконцентрувати жертвену увагу громадянства, не втаємниченого в закулісні справи цитаделі, на справі л и ш е Академії, воно тримає в руках Український Академічний Комітет, який н е в д а р и в палець об палець для врятування призначених на ліквідацію інших шкіл /бо в їх є не бажані для Брацтва особи/ і пожертує ними, щоб урятувати лише "ци-тадель"; воно проти громадської кураторії, воно хоче мати 30.000 доларів в рік для єдиної політехніки, в якій вже нема чи скоро не буде ані одного студента, воно планоно і систематично веде всі "без-компромісові акції" проти всього того, де є хоч в часті УПС-Р, цеб-то організація, яка бореться проти полонофільства - раз і проти узурпаторського зловживання полонофільів іменем УНР, проти їх са-мозванства - два.

Це воно розбило "всіма і всякими засобами" /так було в нака-зі "уряду УНР", підписаному А.Ніковським/ і є д и н и й к у л ь т у р н и й ф р о н т, що був утворений нами на еміграції, воно постійно силкується "обеднати всіх навколо уряду УНР" і направити проти УПС-Р.

Ви можете бути певні, що коли люди знають це все так, як знаємо ми політику "братства", то такі люди не підуть йому на службу ні прямо, ні посередно.

4. Які наслідки цієї політики "братства" для еміграції в ЧСР - тепер рже можна сказати отверто і ясно:

а/розбито єдиний к у л ь т у р н и й ф р о н т, утворений було нами в р.р.1921-23, і обернуто еміграцію в стан розпорошення, атомі-зації, хуторянства;

б/втрачено справжню автономію української праці в ЧСР взагалі і шкільну автономію зокрема;

в/втрачено можливості розвитку: Академія, що вже з 1928р. не має права приймати студентів, об'єктивно засуджена на знищення, а змінити цього становища сама Академія не в силі, бо підлеглі чужим урядов-цям професори не можуть бути стороною в переговорах, не можуть го-ворити від громадянства, від народу.

Помимо цього є ще одна дуже болюча річ. У Вашій брошурі про Академію сказано про розміщення 474 інженерів, які вийшли з Акаде-мії, по країнах /ст.29-30/:

В ЧСР.....	189 осіб	в Китаї	3
Польщі.....	185 "	Бразилії.....	2
Америці.....	14 "	Аргентині.....	2
Франції.....	11 "	Болгарії.....	1
Німеччині.....	6 "	Бельгії.....	1
Вел.Україні.....	5 "	Люксембург....	1
Канаді	5 "	Литві.....	1
Румунії.....	4 "	Швейцарії	1

Разом 431

Так що, як бачимо, на рідних землях працює: в Польщі 11 осіб інж-емігрантів та ще скількись не-емігрантів /припустім, 19/, ра-

зом 30 осіб, на Підкарпатті 40 осіб /див. "Укр. Інж.", ч. 2/, на Великій Україні 5, отже разом: 75 осіб /отже 15%/. Не входячи в те, чи працюють ці 15% інженерів прямо для української справи, але вже й те добре, що роблять хоч якусь роботу на українській землі, а що і де роблять 85% інженерів?

В чужих суспільствах роблять чуже діло.

Треба сказати, що такий наслідок величезної жертвенної праці для підготовки укр. суспільних будівничих, як це надіявся УГром. Комітет, закладаючи Академію - є катастрофа. При відкритті іменно цю задачу, поставлену УГК-ом взялась виконати професора /див. брошуру "Укр. Господ. Академія", вид. УГК-ом/, але чи виконала? Ні. 85% випущених інженерів стали "будівничими" чужого діла, слугами чужого капіталу, пропалими для української справи. Справедливо тут буде сказати, чи за це відповідає цілком одна Академія? Не цілком, але відповідає. Формалістичне, буржуазно-індивідуалістичне виховання, без моральних засад, без ідейного горіння, - воно фатально дає поганий продукт - інженерів, насичених вульгарно-індивідуалістичним духом, реакційних політично, грубих егоїстів, які не почувать жадних моральних обов'язків на собі перед своїм народом. Не всі, а подавляюча більшість.

Де ж там шукати ідейної атмосфери, коли два ректори покинули Академію і поїхали служити Польщі, при чім один виступає грубо-ляхманськи /С. Тимошенко/, сіючи деморалізацію. Третій ректор також є одним з "будівничих" варшавського осередку, як і слід "братчиків". Коли ректори так різко демонструють свою полонофільську природу, то це діє заразливо й на інших.

Тимчасом Академія /керуючі елементи/ обов'язана була і перед фундатором /УГК/ і перед у к р. н а р о д о м, якому колись доведеться оплатити виховання цих інженерів, повертаючи чеському народові витрату на Академію - виховати суспільних будівничих України. Підготовка кожного укр. інженера обійшлася мабуть не менш 50-60 тисяч кор. чes. І український народ колись мусить оплатити цей борг, який зроблений в ЧСР. Оплатити і за всіх тих, що працюють на чужий капітал! В и х о в а н н я, яке дала інженерам Академія, не виблискує високими громадськими кваліфікаціями. Коли не вся, то величезна частина вини за це лежить на Академії, яка виховує не громадських працівників, а егоїстичних доробкевичів, що не почувать жадних моральних обов'язків перед своїм народом.

"Петлюрівщина" внесла в життя Академії дух егоїзму, брутальності, деморалізації; боротьбою проти УГК отруїла молодіж, штурхаючи її на недопустимі шляхи і способи /пригадайте "акції" студентів з меморандумами проти УГК в чужих установах і тп./.

І Ви думаєте, що коли народ знеситиме свої тяжкозапрацьовані гроші на утримання цього гнізда деморалізації і підготовки інженерів для чужого капіталу, то це буде здійсненням гасла "народ собі"? Ні, хто б так думав, той гірко /коли не свідомо/ помиляється.

Я з жахом спостерігаю ці результати політики "братства" і часто думаю, що може УГК /а головню я/ відкриттям Академії наробив більше шкоди, ніж добра. Єдиним зм'ягченням цього суворого засуду було-б хіба те, що УГК і я робили bona fide, не передбачаючи, що "братство" знівечить все добре заложення цієї праці.

Який же висновок з усього попереднього?

Єдиний: необхідна р а д и к а л ь н а з м і н а в усій постановці справи врятування вищого шкільництва /навіть ширше: української культурної праці/ за кордоном.

Засади цієї зміни:

1. Приняти громадський принцип в погляді на ці справи, щоб-то, що вони в усій своїй сукупності є виразом наших національних п о т р е б, про які і мав би дбати один вищий громадський орган.

2. Орган цей - Громадська Кураторія, утворена таким способом: а/на приватно-правовій основі організується Т-во для опіки над культурною працею за кордоном;

б/в Т-во входять юридичні і фізичні особи;

в/на місцях комітети;

г/краєві організації /контактують/;

г/вищий орган - Гром.Кураторія - обирається на делегатському з'їзді;

д/до громад.кураторії мусіли б увійти укр.посли з рідних земель, чільні гром.політ.діячі, учені, письменники і ин.;

3. Установи, які хотять користуватись допомогою Кураторії-входять в це Т-во і роблять в своїх статутах зміни, що дана установа є під вищим керівництвом кураторії, щоб-то Кураторія має певні права у веденні установи: контроль господарства, виховання, ствердження керуючого і учительського персоналу в їх;

4: Гр.Кураторія має свої бйра в окремих державах;

5. Гр.Кураторія заряджує збір коштів, як морально-обов'язкового податку /скажім 1 долар в Амер., 5 фр., 2 злот., 5 кор. і тд/ з кожної дорослої і працездатної особи. Щось в-роді національного податку.

6. З'їзди делегатів Кураторії раз в 3 роки /краєві з'їзди частіше/.

7. Гром.Курат.пертракує з урядами відповідних держав, Лігою Націй і ин., захищає автономію укр.установ, договорюється про підмоги і тп.

8. Гром.Кураторія є вищим органом націон.культурної політики, вищим апеляційним органом в конфліктних справах. Не допускає політиканства і "партійности" у внутр.житті установ, "орієнтацій" і "урядових цитаделів".

9. Кураторія може з в і л ь н ю в а т и осіб, що ненадаються до призначеної їм ролі /бездарних, лінивих, шарлатанів і тп./

10. Гром.Кураторія може одні установи ліквідувати, другі відкривати чи реорганізувати відповідно вищим інтересам укр. культури на всіх наших землях і на еміграції.

Закреслю тільки дуже загальні риси такої Громад-Кураторії. Нема чого деталізувати проекта, коли він в засаді ще не прийнятий. Але Ви бачите його основи: моральна обов'язковість участі кожного працездатного громадянина і громадянки в цій справі, також обов'язковість якоїсь вкладки /своєрідного податку/ з кожної такої особи. Право розпорядження і контролю всім учасникам. Установлення мети для шкільництва і засад виховання. Це й було б формою громадського ведення культурної роботи укр.народу, поділеного меж державами. Така Громадська Кураторія була б певним " втручанням" в справи чужих держав - так, але ми мусимо за це боротись, не давати сваволі чужого урядництва! Ми мусимо боротись за н а ш е право організувати й вести свою національну культуру. В цім би було здійснення нашої націон-культурної п о л і т и к и в супереч чужим нац.політикам, що силкуються означувати нашу долю без нашої волі, як долю худоби.

І проти цього при сучасних обставинах нема иншого засобу і шляху, як така всенародня Кураторія.

Скажете - це грандіозний проект, якого тяжко здійснювати. А хіба наш народ не грандіозний числом? А хіба культурна справа не грандіозна взагалі? І народ великий і справа велика, тому й організація мусить бути велика. Що вона тяжка - спорити не буду, але що її треба робити - в цім не сумніваюсь.

Щось в цім є й нове, не подібне до чужих шаблонів. Так, а хіба, скажім, Ліга Націй не нове явище? Суверенні держави, горді своєю незалежністю і милітаризмом, все ж примушені ходом річей організуватись, творити "Раду", "секретаріат", комісії, робити зїзди, наради і тп.

Ми взагалі стоїмо на порозі багатьох нових подій в світовому житті, а наше спеціальне становище в ній од нас просто вимагає утворення різних організацій "через кордони", які ділять нашу землю і народ. Я переконаний, що й політична наша праця вимагатиме широких координаційних форм. Те-ж і економіка. Теж і еміграційна політика. І в першу чергу - **к у л ь т у р н а п о л і т и к а**.

Коли зуміємо знайти вихід для організації культурної праці, тоді легше піде і инша робота. Коли грандіозність лякала-б нас, то не робім зразу в світовому масштабі, а зробім на початок в краю, наприклад, в масштабі ЧСР, потім приєднуймо инші райони еміграції, зв'язуймось з иншими рідними землями, але треба роботу робити так, щоб поставлену будівлю легко було розбудовувати, поширювати, не ламаючи засад.

Мене гнобить стан річей на укр. землях, бо коли ніхто не одважиться на ширше-закроєну культурну працю, то нас звідять ті чужі сили, що тепер господарюють на наших землях. Для їх успіху є дуже сприятлива обставина - розпорошення, атомізація української праці. І тим більше сумно, що атомізацію в культурній роботі підтримують і українці, от хоч би Ваше Т-во, яке основане на принципі атомізації/тільки Академія.

Але якраз цей принцип позбавляє всяких надій на Ваш успіх. Вам нема діла до инших шкіл і справ, до цілості української культурної праці? Так. Але це дає всім иншим підставу сказати: а нам нема діла до справи Вашого підприємства. Для Вас "висока і свята" справа Вашої, а для нас "висока і свята" справа нашої установи, підприємства і тп. Ви хочете бути "цитаделлю" п.А.Лівицького, а ми якраз цього не хочемо і тому відмовляємо вам жадної підмоги. Ви одгороджуєтесь од нас, а ми одгородимось від вас. Словом, партикуляризація цінностей, а це і є атомізація, розпорошення і чудесна допомога тим, хто хоче остаточно скрутити в'язи усієї України.

Ви тільки уявіть реально, що буде з Вашою акцією. Оскільки Академія є цитадель полонофільства, яка методами таємного "брацтва" воює з ворогами Польщі і буржуазії, то всі ці будуть глухими до рекламних зазивань Вашого Т-ва.

Перша Галичина не піде Вам на зустріч. "Галичане" доволі організовані. Вони можуть виискати якісь користи з Академії, але грошей Вам не дадуть. На скріплення петлюро-полонофільства, на підготовку інженерів для польської шляхти і "штабів" для А.Лівицького? Вони це все ненавидять /і справедливо/, а тому грошей не дадуть. Вони ж устами послів у еоймі відмовили асигновок на "Укр. Науковий Інститут" у Варшаві? Чому б же вони підтримували "цитадель", яка **о б е к т и в н о** працює проти їх, галичан, і проти інтересів укр. народу взагалі?

Не дадуть самі, а опріч того не дадуть українці в Америці і Ка-

наді /на 95% галичане!/. Американсько-канадійська еміграція могла б дати кошти на кілька високих шкіл, але вона не дає на "цитадель", бо петлюро-польську політику щиро ненавидить, цим і пояснюється факт, що за океаном нема полонофільських ні організацій, ні елементів. Особливо тепер після пацифікації одно "гасло з краю", що Академія є "цитаделлю", як Ви не дістанете там ані цента. А коли українці з-під Польщі та Америки займуть негативне становище, то справа Ваша пропадає.

Підтримувати монополію "петлюрівців" на Академію, тих людей, що в Польщі підрізують українські акції, що адвокатувуть в Європі за польських "пасифікаторів" /одна акція О.Шульгин і Р.Смаль-Стоцький чого варта/, що методами конспірації і змови руйнують україн. справу - на це вже дурних нема!

Це одна лінія, що забезпечує Вам неуспіх, а ось і друга: інтелігенція наша не представляє серйозної матеріальної бази, а тому: коли селянсько-робітничі маси не дадуть підтримки якійсь поважній національній справі, то вона об'єктивно засуджена на неуспіх. Скажіть, чи є сенс для селян і робітників зносити свої бідоласні центи і сотки на виготовлення агентів буржуазії, з окрема - польської шляхти? Ви ж мусите знати, що "петлюрівщина" - це явище інтелігентське, а між селянами і робітниками вона жадного ґрунту не має.

Знов таки по цих двох мотивах: а/Академія об'єктивно працює взагалі на буржуазію /прочитайте гимн "нафтовому королеві" детерінгові в органі укр.інженерів "Укр.Інженер", ч.2, Подебради! /і в значній частині б/на польську шляхту, як свідчить зізд годованців Академії у Варшаві; тому селяни і робітники при теперішньому стані річей в Академії відмовляться підтримувати чужу, партійну справу, хоч би Ви й були переконані, що ця справа "висока і свята"...для Вас.

І селянство і робітництво вже де-що розбирається в справах. Коли ще можна забити йому памороки "національною політехнікою", од якої селянин нічого не матиме, то вже на "цитаделі" його не проведеш, тим більш, що завжди знайдуться і такі, що йому розяснять "містику" політики петлюрівщини, "брацтва", "держави А.Лівицького" і инш.

Як соціаліст, і я виконаю свій обов'язок, постійно розясняти, де й коли буде доступно, хто скривається в цитаделі і кому вона служить аж до часу, доки не прийде реорганізація на громадських основах.

І третя лінія - с о б о р н и к и різних мастей будуть проти Вашої акції.

Я міг би сказати, що не тільки УПС-Р, а чимало і по-за нею є соборників з різних укр.земель, які не захочуть з політичних, моральних і ин.мотивів обслуговувати "цитадель" А.Лівицького.

Отже: коли галичане, селяни, робітники, соборники, соціалісти будуть проти або просто пасивні, то справа зарані засуджена на неуспіх. Хто ж її підтримає? Члени Академії по мотивах егоїстичних, петлюрівці - по політичних, наївняки - з непоінформованості та й тільки, але за те проти буде масовий опір. Політика не жарт: коли "брацтво" во імя політики не зупинилось перед розбиттям культурного фронту, перед побороюванням УГК "всіма і всякими засобами", перед бойкотом Соціологічного Інституту, Видавничого Фонду, перед проголошенням незацікавленості долею інших шкіл і установ на еміграції, іноді навіть працюючи наміренню з метою зруйнування всієї нашої праці, то чому б українці приходили в трепет від того, що "цитадель" А.Лівицького загине? Жаль, мовляв, це єдина Академія, але не забудьте,

що був і є д и н и й Укр.Громадський Комітет! Є є д и н и й Соціологічний Інститут! є д и н и й Видавничий Фонд! є д и н и й Університет! є д и н а Галичина! є д и н а Волинь!

І коли для "братства" загибель, скажім, "шаповалівських" установ є навіть бажаною, то чому для більшості народу не була-б бажаною загибель "петлюрівської" чи краще "лівицької" цитаделі!

Сподіваюсь, що хід моїх думок Вам цілком ясний: сучасне становище Академії в системі українських суспільних сил є критичне, а єдиний вихід з того - створення таких умов, щоб Академія стала всенародною вартістю, а не приватним підприємством полонофільського "братства" чи "спілки", чи "союзу".

Єдиний шлях до цього - громадська кураторія. Коли Академія перейметься інтересами народу, тоді народ зацікавиться долею Академії. І лише тоді суспільство усвідомить "всю вагу своєї відповідальності за долю Академії", цеб-то коли Академія є п р а в д і належатиме народові і коли народ буде певний, що даючи гроші на Академію - дає справді собі.

Доки тих передумов не буде, доти Академія буде в безвихідному стані, аж поки не загине.

5. Мусів би я на кінці сказати де-що ad personam.

Не говорив би про це, але, на жаль, тут громадський момент зв'язаний з персональним так, що відокремити не можливо не тільки тому, що всі громадські справи взагалі є персональними, бо діються між людьми, але і в спеціальному сенсі.

Ви добре знаєте особисту роль мою і моїх т.т. в організації Академії. Що було - те було, так і треба його трактувати, але коли я читав Ваш перший комунікат, який я одержав /це була промова проф.С. Гольдельмана/, то мимоволі мусів сміятись з-того, як там викладено "історію" заснування Академії, і з того наївного самохвальства "заснівників і будівничих" Академії, які в захопленні просто забули історичну дійсність, котра діялась ще так недавно.

Промовець передає цю історію так, щоб і хемічним аналізом не можна було відкрити, що ту школу утворив Укр.Громадський Комітет! Для чого це робиться?

В кількох уже виданнях самої Академії де торкається питання про заснування Академії, я зустрівав фігуру повного замовчування історичної правди. Таке поводження з історичною правдою свідчить тільки про чіесь бажання присвоїти собі те, що належить другим, і похвалитись не своєю працею.

І дивно було мені те саме зустріти в першому Вашому комунікаті, цеб-то промові проф.С.Гольдельмана, фактичного керівника Вашого Т-ва, який дуже добре з н а є, як було, бо ніхто інший, як він був автором резолюції, прийнятої Загальними Зборами Укр.Громадського Комітету 3-го травня 1922р. по моєму звіті про організацію Укр.Господ.Академії. Про це свідчить протокол тих Заг.Зборів. Окрім того і в "Українському Вістнику" /Прага, жовтень, 1925р., на ст.15/ сам же проф.С.Гольдельман писав, хто заснував Академію: Український Громадський Комітет. Навіть натяків на інших "заснівників і будівничих" нема, бо їх і не було.

Рівняючи ці два документи, Ви самі побачите, що резолюція проф.С.Гольдельмана 1922р. і його промова р.1931 - контраст, для науково мислячих людей вразливий.

В присланій же Вашій брошюрі "Укр.Господ.Академія"/вид.1931р./ помітно поступ: вже згадано і Укр.Громадський Комітет, але знов до-

дано таку новину, як вказівка, що, мовляв, "заслуга ініціативи та організації Академії належиться, поперше двом українським організаціям: Укр. Гром. Комітетові і Всеукраїнській Спільноті Сельсько-Господарських Техніків".

І це неправда: участь в згаданій справі "Всеукраїнської Спільноти", як свідчать факти, просто ніяка. У мене збереглося листування з того часу і коли-б це було треба, то Ви побачили-б, що "всеукраїнська спільнота" тут не при чім. Коли вже комусь треба цілком замовчувати УГК, як фундатора Академії, або зводити його на роль до нуля, то хай би вже так було - історична правда все одно виявиться, але для чого висовувати фікції?

Розуміється, це робить "братство" і робить з політичних мотивів, згідно з директивою "уряду УНР", виявляючи цим свою вдачу і характеризуючи цим своє поняття про методи боротьби проти УПС-Р взагалі і мене зокрема, - щоб "знищити" навіть пам'ять про нашу працю для народу. Але хіба від того все, зроблене нами, перестане бути ним чи стане зробленим не нами?

Коли "братство" розпочало вже активну боротьбу проти УГКомітету /по закріпленні в Академії/, то вжило таких способів, що не принесли йому чести ніколи /поборювати нас "всіма і всякими засобами", "дискредитуючи" нас, як вказував обіжник "уряду УНР"/. Може Ви хочете фактів? Наведу Вам поки-що тільки один: 17 липня 1923р. Сенат Академії, в складі: проф. І. Шовгенів, В. Іваницький та доц. С. Гольдельман, Б. Мартос і В. Чередиїв, прийняв і окремим листом вислав до Міністерства Закорд. Справ ЧСР постанову, з якої наведу лише кілька характерних рядків про Управу УГК і про мене:

"2. Управа Укр. Громадського Комітету не знає науково-шкільних потреб Академії й не може з відповідною компетентністю захищати їх чи навіть з'ясувати.

3. Вся минула практика взаємовідносин між Управою Укр. Гром. Комітету і Академією та неприхильне відношення й факти зневаги до академічних чинників, виявлені п. Шаповалом навіть до особи ректора Академії, не дають Сенатові ніяких підстав вважати Управу Укр. Гром. Комітету представником і захисником інтересів Академії, навіть більше - Сенат Академії в цім відношенні, на жаль, потрібного довіря до Управи не має".

Досить ясно. Ви можете познайомитись з цим документом /протокол Сенату 17 липня 1923р. і лист до міністерства/ в канцелярії Академії або просто спитати у свого керівника, проф. С. Гольдельмана, як одного з авторів згаданого документу. Смісл і ціль цього документу добитись від М-ва передачі коштів на утримання Академії просто їй, а не її фундаторові - УГК, і власне добитись "відокремлення" чи "усамостійнення" Академії /хоч вона була самостійною і фактично і юридично, а від УГК залежала в фінансовій справі, як і взагалі школи з цього погляду залежать від своїх фундаторів або урядів.

Що в фінансових справах "репрезентація" належала статутарному органу Академії /"Господарсько-адміністр. Комісії"/, то лист Сенату до М-ва був юридично порушенням Статуту Академії, але центр ваги тут в національному і етичному моменті.

Ви самі можете згодитись, що смішна претензія людей, які ніколи не вели "науково-шкільних потреб" /бо oprіч проф. І. Шовгенова не були перед тим навіть професорами вищих шкіл, не то що їх керівниками/, виставляти себе так "компетентними", що Управа УГК перед ними

була ніби-то цілком ніщо: не то що некомпетентна захищати, а навіть з'ясувати потреби, а ще гірше - не може бути ані представником, ані захистником інтересів тієї Академії, яку ця-ж Управа і виходила, і заснувала і авторів постанови /окрім проф. І.Ш./ і в професори произвела.

Члени Управи у свого народу мабуть де-що значили, коли в добі державности України були при виконванні вищих громадсько-державних справ, а лист Сената виставляє їх перед чужими людьми, як нездатних навіть з'ясувати потреби заснованої ними школи, виставляє на глум і ту державність України, в якій вони діяли.

Що не кажіть, але документ виключний по своїй безоглядності і брутальності, як і неправдивості. /до речі, про мое "зневажливе" відношення: проф. І.Шовгенів, ректор Академії, вже після відокремлення її, зустрічався зі мною і запевнив мене, що ані він, ані більшість Академії рішучо нічого не мали і не мають проти мене знаючи мое відношення до Академії, до людей, а лише додав, що жаль був проти інших людей з УГК/.

Коли Академія написала такого листа до чужих людей, перед якими мене і моїх т.т. та співробітників виставила в такому вигляді, то зрозумійте мене сьогодні і скажіть: як же я можу бути членом Т-ва Прихильників Академії, не будучи здатним ані розуміти, ані з'ясувати її потреби?

Думаю, що Ви зо мною згодитесь в тім, що коли-б я був членом Вашого Т-ва, то напевне був-би членом активним і що міг-би зустрічатись з тими чужими людьми, перед якими мене оганьблено з боку Академії, і що у чужих людей, які знають історію всіх "подібрадських акцій" проти мене, не вирвалось би не раз здивування, що в українців можливі такі явища. Мені було-б ніяково перед ними і за себе і за своїх земляків. Є межі, через які я переступити не можу в питанні про образи моєї гідності, як людини, як українця і як соціаліста. Я дав багато доказів, що особисто мені нанесені образи можу ігнорувати во ім'я громадського діла /хіба я не влаштовував своїх особистих ворогів, не здобував для їх підмог, стипендій, посад? Хіба не рятував установ, що ворогували проти мене?/, але в даннім разі йде діло не тільки про мене, а про Управу Громадського Комітету, про цілий УГК, що робив-робив для громади, а його опльовують, понижують за це і то не просто індивіди, а органи, як прим. Сенат? Не був би я гідний того уповноваження і довіря, яке мені робив і виявляв УГК, вибираючи мене до керівничої праці і заступства його інтересів, коли-б я во ім'я лестної особисто для мене пропозиції переступив би байдужно через минувшину, даючи його ім'я на поталу.

Пішов-би я у Ваше Т-во для служення тій Академії, що понизила і опльовала перед чужими і своїми людьми свого фундатора? Коли б я це зробив, то показав би, що не можу захищати гідності і інтересів організації, яка мені доручила охороняти її честь і інтереси.

Ваша пропозиція ставить мене в тяжке становище, бо я все-таки не був і не є ворогом свого власного діла, яке робив з захопленням, вірою і саможертвою, а тому логічно мусів-би бути членом Вашого Т-ва, але ж громадські інтереси, які я ставлю вище всяких особистих, велять мені ухилитись від цього во ім'я ще вищих принципів людської етики.

Для кого етичні принципи нічого не значуть, той може б поступив инакше, але я не можу: десятки років ішов з ними і мушу йти далі. Жертва приноситься людьми велика во ім'я високих і святих справ, але ж вся Ваша постановка справи дуже далека від того: у Вас титул про т е к т о р а Академії можна всякому купити за гроші, але

в самої Академії, через політичні причини і повну залежність Академії від її "Брацтва" та його варшавської політики, навіть фундатор Академії оповщений за ворога і за нездатного розуміти її потреби. У Вас за гроші можуть записувати і в "Золоту Книгу", а за само створення Академії її фундатора записано не раз в такі книги чужих установ, де записуються лише доноси.

У Вас про громадянство говориться презирливим тоном, а коли треба подбати про самозабезпечення, тоді ставиться публично питання, чи здатне укр. суспільство уявити всю вагу своєї відповідальності за долю Академії, і що Ви признаєте його на це здатним лише тоді, коли воно дасть гроші. Говориться, що Академія належиться народові, а всі факти свідчать, що належиться тільки полонофільському "Брацтву", а інженерів виховується для служення капіталові взагалі, польській шляхті з окрема.

Можна надіятись, що сучасні засади, на яких стоїть більшість Академії, будуть змінені на інші, про які кажу я? Ні. Був би смисл підтримувати всю справу укр. культурної праці за кордоном і я це роблю, скільки зможу, через те й приступив до Ради Представників Укр. Організацій в ЧСР, як до громадської, а тому йти на протилежні позиції було-б порушенням засад громадської праці.

Коли-б я міг надіятись на радикальні зміни тактики в Академії, то був-би смисл працювати і у Вашому Т-ві, але на мою думку при сучасних обставинах на зміни "брацтво" не піде, щоб Академія перестала бути "цитаделлю" полонофільської групи. Чому ж би то я мав іти в склад Вашого Т-ва? Коли-б я пішов туди, то боровся б за свої принципи громадської праці без надії на їх здійснення, а значить і на успіх всієї акції.

Тому при сучасних обставинах я не можу піти до Вашого Т-ва. Прошу вірити, що мною не керує ні злоба, ні помста, ні будь-які особисті міркування. Не думав і не думаю "накладати руки" ні на "автономію", ні на чийсь престиж - кажу це без дипломатичної символістики. Я вже мав усього доволі! не потрібую жадних карер. Всю свою гірку правду висловив Вам тому, що мене хвилює стан нашого шкільства за кордоном, яке мені дороге вже тому, що я вклав у його організацію багато сил і кращих років свого життя. Бачити його загибель мені тяжко, бо це є загибель і мого діла. Я вірю, що його можна і врятувати, але ж при умові перевodu усієї справи на громадські рейки, на що очевидно не піде більшість складу тих шкіл, більшість, що пасивна, млява і стоїть під впливом політиканських груп, що поборюють громадський принцип. Я був і залишився переконаний, що тільки на засаді "для всіх і силами всіх" можна врятувати діло. Коли не це, то закордонне шкільництво загине і це буде фатальним ударом для всієї будучності України - це її одкине знов на 50 літ назад, а при сучасній міжнародній і внутрі-українській ситуації це стає смертельною загрозою. На тій шляху, на якому стоїте Ви і три школи /Університет, Госп. Академія і Педагог. Інститут/ я передбачаю одні втрати.

Не можу до цього прикласти рук, бо громадське діло можна рятувати лише громадським методом. Не можу переконувати ані селянство, ані робітництво, ані своїх товаришів і приятелів, ані взагалі соборників, щоб вони йшли на поміч непевній справі, а в де-чім просто шкідливій, об'єктивно суперечній їх інтересам тепер і в будучині, бо це було б постійним докором моему сумлінню, як українця і соціаліста.

Тому я й ризкую краще перетерплювати й надалі напади, лайки,

бойкот, понижування мене, образи, якими обкидало мене -Братство"/СВУ,
"уряд УНР" і тп./ та його сліпе знаряддя, ані ж робити з Вами-те,
що при теперішній постановці засуджене на неуспіх, як шкідливе для
України.

В зміни ж "режиму" я на жаль не вірю.

8 лютого 1932р.

М. Шаповал.

Revnice.

0,69 (1986)

5543

Ціна 4 к.ч. (15 ам.цент.)

5543y אין